

ХУДОЖНЯ ФОТОГРАФІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Загальновідомо, що творчість і проблеми, пов'язані з нею, завжди були об'єктом зацікавленості дослідників різних наукових галузей та напрямів. Та лише на початку ХХ ст. виникла така наукова галузь, як еврологія, що мала вивчати і досліджувати різноманітні питання теорії творчості: сутність феномену *творчого розвитку особистості*, зокрема, специфіку творчого процесу, творчого мислення, творчої діяльності, творчих здібностей, творчого потенціалу, творчої активності, креативності тощо.

Відтак, у сучасних наукових дослідженнях однією з найактуальніших є проблема *творчого розвитку особистості*, якою переймаються переважно вчені — філософи, психологи, педагоги, культурологи, соціологи. Розв'язання питань щодо сутності феномену творчого розвитку залежить від розуміння творчого процесу, творчого мислення, емоційно-почуттєвої сфери та безпосередньо способів прояву творчої активності особистості у різних видах життєдіяльності.

Наприклад, *творчий процес* більшість дослідників (Б. Ананьєв, П. Анохін, Ф. Бассіт, Л. Виготський, В. Ільченко, Р. Планк, Я. Пономарьов, І. Розен, М. Теплов) визначає як особливо специфічне та малодосліджене явище, називаючи його процесом створення нового, а також спроможністю генерувати щось таке, про що до того не було відомо.

Так, американський вчений Г. Уоллес, досліджуючи специфіку творчого процесу, виділив чотири основних стадії його здійснення: *підготовчу* (коли людина накопичує інформацію щодо проблемної ситуації, явища чи іншого та шукає їй обмірковує шляхи їх вирішення); *інкубаційну* (т. зв. «дозрівання» проблеми та визначення гіпотези); *інсайтну* (коли відбувається акт натхнення та глибокого проникнення у суть проблеми, або інтуїтивного «осаяння» — інсайту); *перевірочну* (коли думки та образи вибудовуються у певну логічно-послідовну форму завдяки критичному спрямуванню мислення, або творчому мисленню).

Натомість вітчизняні дослідники (Е. Ігнат'єв, О. Левицький, В. Роменець, Т. Орлова), аналізуючи положення класичної теорії творчого процесу, підкреслюють доцільність модифікації його чотириккомпонентного складу (підготовка, визрівання ідеї, т. зв. інсайт, перевірка результатів) на рівноцінний, але трьохкомпонентний: а) натхнення, діяльність уяви, виникнення ідеї; б) логічне опрацювання ідеї шляхом узагальнень та абстрагувань; в) фактичне виконання творчого процесу.

Вони зазначають, що творчий процес відбувається поетапно, починаючи з усвідомлення особою певної проблеми. При цьому наголошують на тому, що стимулом до такого усвідомлення на першому етапі виступає здивування або якась перешкода. У ході другого етапу здійснюється вироблення гіпотези, своєрідний «прорив» від невідомого до відомого. І далі — послідовно до ланцюжка міркувань додається підключення інтуїції, відмова від єдиного напрямку пошуку та свідомий вибір нестандартних рішень, тобто активізується творче мислення.

Узагальнення дослідницьких праць стосовно проблеми *творчого розвитку особистості* (І. Аверіна, Г. Айзенк, М. Бердяєв, В. Біблер, А. Біне, Б. Блум, А. Брушлинський, Г. Буш, Т. Б'юзен, І. Вагин, Е. де Боно, Д. Дьюї, К. Дункер, Р. Енніс, Є. Ільєнков, В. Калашин, Ф. Клікс, В. Лоунфельд, Д. Макінол, М. Михалко, В. Моляко, А. Осборн, В. Пушкін, І. Сельє, О. Савенков, В. Семиченко, Д. Скотт, Р. Сперрі, П. Торренс, Г. Уоллес, М. Холодна) уможливає розгляд різноманітних підходів до визначення закономірностей і механізмів даного феномену.

Так, високий рівень розвитку творчого мислення особистості, на думку О. Савенкова, неможливий без наявності «open mind» (з англ. — «сприйнятливо мислення»), або розумово-пошукової активності, спрямованої на вирішення різноманітних проблемних ситуацій. Основною ознакою пошукової активності є об'єктивна неможливість задоволення потреб особистості звичними, усталеними способами.

Пошукова (творча) активність значною мірою породжує дослідницьку поведінку, яка, на думку сучасних учених, складається, зокрема, і з таких умінь, як: визначення проблем; розробки гіпотез; здійснення експериментальної чи творчої діяльності, що має ознаки дослідницької поведінки.

Мотивацію стосовно здійснення дослідницької поведінки людиною можна визначити за двома напрямками її спрямованості: а) на перемену безпосередньо проблемної ситуації; б) на перемену власного ставлення до неї. Відтак, виступаючи універсальним інструментом для розкриття та реалізації творчого потенціалу особистості, дослідницька поведінка є переконливим проявом її творчого розвитку.

На думку Дж. Гілфорда, *творче мислення* слід визначити як оригінальне, коли людина шукає власне розв'язання проблем; гнучке, бо людина вміє при потребі змінити свою попередню думку, по-новому підійти до розв'язання найбільш питань; глибоке, якщо людина вміє бачити нові, приховані від сприйняття проблеми задачі.

Разом із тим, творче мислення, як уважає Е. де Боно, може мати латеральний характер, що передбачає обробку інформації за допомогою інтуїції та творчих здібностей. Це уможливує подолання пасивності мисленево-творчих процесів (сприйняття, уваги, пошуку альтернатив, проектування, «мозкового штурму» тощо) і виступає умовою для прогнозування та перетворення звичних уявлень, стереотипів, явищ у нові, нестандартні, оригінальні.

Останнім часом усе частіше вчені наголошують, що ХХІ ст. слід називати століттям двопівкульного (або творчого) мислення, коли наявний феномен гармонійного розвитку та взаємодії правої та лівої півкуль головного мозку. Так, відомий дослідник Т. Б'юзен у багатьох наукових працях стверджує, що саме двопівкульне мислення являє собою важливий чинник щодо прояву творчого розвитку особистості.

У ході проведення експериментальних досліджень учений констатував факти, котрі переконливо доводять, що «у процесі активізації взаємодії лівої та правої півкуль мозку синергетично виробляється нова інформація, котра набуває ще більшої інтелектуальної і творчої потужності» [1, с. 23]. Крім того, він з'ясував, що найчастіше таке явище спостерігають у стані спокою або розслаблення, умовного «спілкування» правої півкулі з лівою. Найефективніше воно здійснюється під час сну, перед сном та після пробудження, у процесі бігу, плавання, довгих поїздок у транспорті, прослуховування музики, машинального малювання, а також тривалих прогулянок, які ще древні римляни називали «*solvitas perambulatum*» (досл.: «вирішувати під час прогулянки»). Як бачимо, чимало видів життєдіяльності людини залежать від *творчого мислення*, важливої складової процесу творчого розвитку особистості.

Останнім часом учені різних наукових галузей зазначають, що важливим чинником творчого розвитку особистості виступає *креативність* (В. Вишнякова, Дж. Гілфорд, С. Гіппіус, В. Дружинін, Л. Єрмолаєва-Томіна, Г. Ковальова, Р. Кеттелл, І. Левін, П. Лем, Н. Левченко, Н. Лейтес, Н. Рождественська, К. Роджерс, А. Рой, С. Сисоєва, А. Толшин, Е. Торренс, В. Шубинський).

Водночас, дотепер точаться дискусії щодо усвідомлення тотожності чи різниці у визначенні сутності понять «*креативний*» і «*творчий*» та їхнього використання у науково-понятійному апараті. Це пов'язано з неоднозначним перекладом і тлумаченням слів: «*creatura*» (лат.) — «творення»; «*сгео*» (лат.) — «творити»; «*сгео*» (італ.) — «творити»; «*creative*» (італ.) — «творчий»;

«creative» (англ.) — «творчий»; «create» (англ.) — «творити, втілювати»; «kreacja» (польськ.) — «втілення» тощо. Однак, поняття «креативний» і «творчий», маючи спільну сутнісну основу, все ж відрізняються одне від одного. Це зумовлено різницею у широті сфери творчого мислення, різноманітності форм актуалізації творчого потенціалу особистості та рівнем сформованості мотивації відносно творчої діяльності.

Так, Дж. Гілфорд, визначаючи параметри креативності, виділяє: оригінальність, як здатність продукувати віддалені асоціації; образну адаптивну гнучкість, як потребу змінювати стимули так, щоб сприймати у них нові можливості для використання; семантичну спонтанну гнучкість, як спроможність до продукування різноманітних ідей у нестандартних ситуаціях.

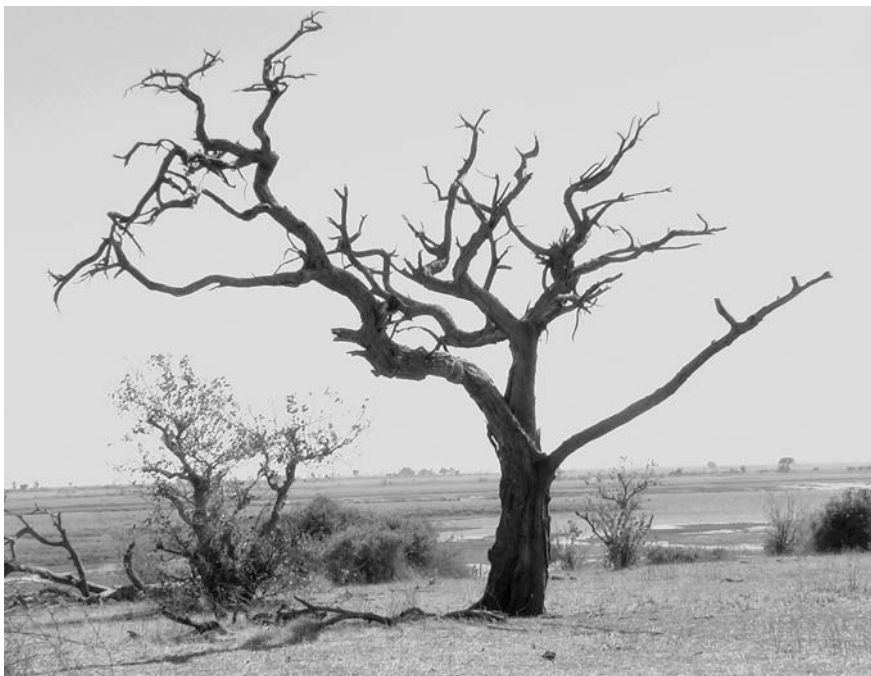
З цього приводу на увагу заслуговують твердження А. Роя стосовно креативного мислення і креативної діяльності. Зокрема, дослідник вважає *креативне мислення* «комбінацією особистісних якостей» людини, за допомогою яких вона сприймає оточуючий світ та реалізує різноманітні нестандартні можливості. Він виділяє такі його основні типи, як: інтуїтивний, новаторський, образний, надихаючий. А. Рой підкреслює значення мотивації, що має узгоджуватися з креативним мисленням, коли «особистість сама визначає для себе спонування, необхідне для діяльності» [5, с. 39]. Стосовно креативної діяльності учений зазначає, що «Діяльність може вважатися креативною, якщо вона включає нові чи унікальні підходи» [5, с. 27].

Тобто, в якості креативної особистості трактується власне така особистість, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідні у процесі актуалізації творчого потенціалу додаткові творчі якості, котрі сприяють досягненню високих результатів в одному чи декількох видах життєдіяльності.

Відтак, на наш погляд, під креативною слід розуміти таку особистість, яка має внутрішні передумови, що забезпечують її мотивацію щодо творчої активності й дослідницької поведінки. Тобто, особистість можна називати креативною, якщо вона спроможна до актуалізації творчого потенціалу в різних видах життєдіяльності за власною ініціативою та усвідомленим вибором відповідних засобів.

Сучасні дослідники (М. Бурно, В. Варданян, Дж. Гілфорд, В. Дружинін, М. Копосова, В. Кудрявцев, О. Левченко, Ф. Ніколс, В. Рибалка, В. Рицак, Є. Яковлева) підкреслюють важливість для становлення кожної особистості реалізації її *творчого потенціалу*, а також формування уявлень стосовно естетичних цінностей, почуттів, оцінок, смаків, розширення інтересів та стимулювання потреб щодо самовираження у різних видах творчої діяльності.

Існують різні трактування поняття «творчий потенціал». Зокрема, доцільно згадати визначення творчого потенціалу Дж. Гілфордом, який тлумачить

його як сукупність здібностей та інших якостей особистості, що сприяють продуктивному мисленню.

Ми поділяємо точку зору М. Копосової, яка розглядає творчий потенціал як характерну властивість особистості, що визначає міру власних можливостей індивіда у творчій самореалізації, а також позицію В. Рицака, котрий характеризує цей феномен як систему особистісних здібностей, що дозволяє максимально змінювати дії або підходи залежно від ситуативних умов.

Якістю особистості, що характеризує міру її можливостей ставити і вирішувати нові ідеї у сферах діяльності суспільного значення, називає творчий потенціал О. Клепіков.

Безперечно, основою для самоактуалізації й самореалізації творчої особистості є *творча діяльність*, для якої, за висновками вчених (Е. Ігнат'єв, М. Каган, В. Колякіна, О. Леонт'єв, А. Маслоу, Н. Сокольнікова), характерними є творча активність та ступінь соціально-активної «задіяності» людини у суспільних відносинах. На їхній погляд, у творчій діяльності беруть участь не лише мислення та усвідомлена уява, але, передусім, підсвідома діяльність та набутий раніше досвід. Дослідники вважають, що для формування цілісної,

творчої особистості необхідна саме творча (вільна, нерідко інноваційна) діяльність.

Узагальнюючи думки багатьох дослідників щодо проблем творчого процесу, творчого мислення, творчої діяльності, творчого розвитку, можна стверджувати, що у деяких аспектах вони дійшли спільних висновків стосовно визначальних параметрів, котрі характеризують *творчу особистість*: ґрунтовна загальна та естетична освіченість; наявність творчого потенціалу, потреби у творчій самореалізації різноманітними засобами; активне сприйняття мистецтва та явищ життя; розвинена емоційна чуттєвість; продуктивність, гнучкість, оригінальність, розробленість творчого мислення, — мислення з ознаками миттєвих й оригінальних логічних міркувань та інтуїтивного проникнення у суть певного явища.

На підставі попереднього аналізу отриманих нами теоретичних і експериментальних матеріалів були також зафіксовані такі компоненти *творчо розвинутої особистості*, як: спроможність ризикувати; гармонійність (поєднання спонтанності та цілеспрямованості); прагнення до творчої діяльності у різних сферах життя; самовираження та самоствердження у творчості; достатній рівень культури та естетичної підготовленості; широта естетичних потреб та інтересів.

Опрацювання наукової філософської і психолого-педагогічної літератури підтверджує припущення стосовно характерних особистісних якостей, притаманних творчим, обдарованим людям, яких можна називати креативними. Серед таких:

цікавість (жага новизни, інтелектуальна стимуляція, що поступово переростає в пізнавальні інтереси);

підвищене відчуття проблем (спроможність дивуватися та бачити проблеми й протиріччя, коли іншим все здається ясним і зрозумілим);

надситуативна активність (прагнення до постійного «занурення» у проблему, здібності до «ситуативно нестимульованої діяльності»);

високий рівень розвитку логічного мислення (здатність діяти у відповідності з вимогами законів логіки);

оригінальність мислення (спроможність генерувати нові ідеї та нетрадиційні рішення);

гнучкість мислення (здатність швидко та легко знаходити нові стратегії рішень, встановлювати асоціативні зв'язки);

підвищений інтерес до розв'язання «дивергентних задач» (вирішення задач декількома можливими способами);

продуктивність мислення (спроможність до генерування значної кількості незвичайних ідей);

легкість щодо асоціювання (уміння знаходити аналогії там, де традиційно вони начебто неможливі);

здібності до прогнозування (якості, котра поєднує у собі уяву, інтуїцію, аналітичність);

високе концентрування уваги (можливість успішного налаштування на вирішення проблеми, навіть за умови наявних перешкод);

відмінна пам'ять (єрудованість, т. зв. «феноменальна» пам'ять);

оцінні здібності (навички сприймання, оцінки та критичного мислення);

різнобічність потреб та інтересів (широта і стійке усвідомлення визначених інтересів та потреб);

перфекціонізм (прагнення виконувати все щонайкраще);

самостійність (незалежність суджень та дій, відповідальність, внутрішня впевненість у правильності поведінки);

соціальна автономність (несприйнятливості конформізму);

прагнення до самоактуалізації (прагнення розкрити свій внутрішній потенціал);

лідерство (нахили щодо керівництва та організації групової або колективної діяльності);

підвищена емоційність (здібність інтуїтивно встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та співпереживати);

творче сприйняття випадковостей (уміння знаходити зиск у непередбачуваних обставинах);

почуття гумору (показник обдарованості та ефективний засіб психологічного захисту).

Аналіз наукової-методичної літератури та попереднє узагальнення педагогічної практики уможливили нашу спробу в розробці критеріїв та показників творчої розвиненості особистості. Серед них:

когнітивно-праксіологічний критерій (пізнавально-діяльнісний), що дає змогу з'ясувати наявність систематизованих знань у царині мистецтва (культурний тезаурус) та практичних умінь і навичок у різних видах художньо-творчої діяльності й визначити ступінь розвитку спостережливості, зорової пам'яті, просторових уявлень, тактильних і кінестезичних відчуттів, колірного зору, композиційних навичок тощо; його показники — наявність потреби в спілкуванні з мистецтвом, певного обсягу естетичної інформації та достатнього рівня якості актуалізації у діяльності набутих знань, навичок та умінь;

перцептивно-аксіологічний критерій (сприймання та оцінювання), котрий уможливує визначення наявності сформованого естетичного досвіду, навичок сприймання та оцінної діяльності, а також меж розвитку образного мислення, естетичної культури та емоційної сприйнятливості й чутливості;

його показники — безпосередність емоційних реакцій, усвідомлене естетичне ставлення до мистецьких творів і явищ життя, володіння такими розумово-мовленевими операціями: аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, здатність до висловлення власних вербальних і невербальних оцінних суджень;

креативний (творчий) критерій, який допомагає визначити стан творчої розвиненості, сформованості креативності особистості, розвитку художньої уяви і прагнення до творчого самовиявлення, широту асоціативного фонду; його показники — оригінальність втілення творчого задуму, пошук оригінальних шляхів і засобів для власної творчої самореалізації.

Як уже зазначалося, основним чинником для визначення дієвості творчого розвитку особистості є усвідомлена мотивація, котра детермінує поведінку людини, чітко виражену потребу у конкретній діяльності та емоційну зацікавленість у процесі творчого пошуку щодо розв'язання різних проблем. У даному контексті важливим та ефективним засобом творчого розвитку особистості, на наш погляд, слід визначити *художню фотографію*.

У сучасних умовах еволюції людства фотографія як вид «технізованої» діяльності дедалі частіше набуває ознак діяльності психічно-коригуючої, пізнавальної, виховної, розвиваючої, творчої. Зокрема, сучасні вчені (М. Бурно, О. Копитін, Й. Кук, Дж. Лей, С. Скейфі, Д. Уоллер, С. Хоган) розглядають фотографію як важливу форму соціалізації, творчого самовираження, самопізнання та самореалізації особистості. Тобто, все очевиднішою стає актуальність творчо-активізуючого потенціалу фотографії, особливо фотографії, яку називають художньою.

Саме художню фотографію, що значною мірою пов'язана зі створенням не лише візуальних, але і художніх образів, сучасне мистецтвознавство відносить до так званих «візуальних» різновидів мистецтва, які, з одного боку, являють собою канал одержання понад 90% інформації про навколишній світ, а з іншого — є дієвим засобом формування почуттєво-емоційної сфери людини.

Художня фотографія впливає на особистість, удосконалюючи її, а особистість задовольняє у цьому різновиді візуального мистецтва широкий діапазон важливих для неї потреб, підтримує певну емоційну стійкість. Художня фотографія містить у собі чудові невербальні та опосередковано вербальні способи вираження ставлення особистості до предметів і явищ дійсності у формі візуальних символів, асоціативних зіставлень та художніх образів.

До того ж, залучення до художньої фотографії не лише збільшує діапазон візуальних вражень та творчих можливостей особистості, але якісно ускладнює структуру зорового і естетичного сприймання та творчої уяви, даючи певну міру власного осмислення та переживання стосовно якогось об'єкта, предмета або явища життя. Це, відповідно, дає змогу кожному бути не пасив-

ним споживачем візуальних вражень, а й особистістю, здатною адекватно сприймати і оцінювати художньо-образну сутність навколишнього світу, сміливо втілювати свої асоціації та почуття у самостійних творчих роботах.

У сучасній теорії мистецької освіти та естетичного виховання все активніше реалізується ідея «емоційного балансу мистецтва», а в педагогічній практиці — впроваджується так звана «арт-терапія», або «терапія через мистецтво», де різним видам і формам візуального мистецтва, і, зокрема, художній фотографії, надають функцію відновлювача емоційної рівноваги у людини.

Засновником руху «арт-терапії» вважають британського художника А. Хілла, який 1938 р. запропонував для лікування людей використовувати засоби образотворчого мистецтва [4, с. 23]. Специфіка «арт-терапії» полягала у використанні художніх матеріалів у поєднанні з різноманітними формами творчого самовираження. Позитивні результати такої діяльності дали динамічний поштовх для широкого розповсюдження «арт-терапії» у ХХ ст. по всьому світу і серед здорових людей. Використання художньої фотографії у цьому процесі стало чи не найефективнішим, оскільки саме цей різновид візуального мистецтва, завдяки своїй універсальності, розвиває емоційно-почуттєву сферу

людини, поглиблює її знання, інтенсифікує візуальний і сенсорний досвід, формує загальну та естетичну культуру, що цілком відповідає основним завданням творчого розвитку особистості.

Художня фотографія, як «технізований» різновид візуального мистецтва, з одного боку, певною мірою обмежує спонтанність та творчу свободу, натомість, з іншого — надає додаткові можливості для творчого самовираження завдяки тиражуванню світлин, варіюванню їхнього формату, вибору колориту, використанню особливих ефектів, а в умовах стрімкого розвитку цифрової фотографії — трансформації або коригуванню візуальних образів. Тобто «технізованість» додає мистецтву художньої фотографії більшого усвідомлення дій у цьому творчому процесі.

Художня фотографія цікава ще й можливістю «грати» з реальністю та її зримими відображеннями, творчо комбінувати різні елементи реального життя з уявними, нерідко сюрреалістичними. На думку дослідника проблем «арт-терапії» А. Копитіна, поєднання у художній фотографії реальності та фантазії перетворює знімок на так званий «транзитний об'єкт» — форму наочно-дієвого освоєння світу і власної внутрішньої реальності особистості. А заняття художньою фотографією дарують людині відчуття свободи, радості й задоволення.

Розглядаючи соціальне значення художньої фотографії, варто наголосити на її ритуальності, що забезпечує процес соціалізації та культурної ідентифікації особистості. До того ж, фотографування уможливорює наявність феномену самопрезентації, коли людина за допомогою фотографії може уявляти себе у певному образі (реальному чи уявному), іноді навіть розігруючи якусь «роль». Усе це характеризує художню фотографію і як форму невербальної діяльності — візуальне зображення особи, і як вербальної — коментування показу світлин глядачам.

З-поміж різних форм фотографії найбільш відомі: документальна, інформаційна, репродуктивна, наочно-наукова, медична, рекламна, художня.

Художня фотографія відрізняється від інших форм не лише своєю образністю та естетичністю, але і функціональними особливостями.

1. Зокрема, *актуалізуюча функція* художньої фотографії пов'язана з можливістю «оживляти» спогади та поновлювати емоційні переживання стосовно якихось подій, котрі вже відбулися. Така функція дає змогу людині глибше усвідомити те позитивне або негативне, що мало місце в минулому, адекватно його оцінити й зробити вибір щодо подальшого удосконалення (чи навпаки) своєї індивідуальності — власного «Я».

2. З актуалізуючою функцією певною мірою пов'язана *об'єктивуюча функція*, котра базується на тому, що робить зримими переживання й особис-

тісні прояви людини — завдяки фотографії вона може повніше усвідомлювати свою соціальну, професійну, національну, культурну ідентичність, тобто стає основою процесу самоідентифкації. Зазначена функція проявляється ще у тому, що сприйняття об'єкта щільно взаємодіє з його відтворенням, коли людина (як художник) додає до нього «своє», ніби «пропускаючи» через себе, через свою душу.

3. *Стимулююча функція* полягає у тому, що у процесі створення та сприймання художніх світлин, активізуються різні сенсорні системи (зір, кінестезична та тактильна чуттєвість), помітно підвищується емоційний стан. Під час фотографування людина часто максимально зосереджує свою увагу, відбувається мобілізація вольових зусиль та винахідливості у її прагненні реалізувати творчий задум.

4. До попередніх функцій близька *експресивно-катарсична функція*, сутність якої полягає у тому, що вербальне і невербальне сприйняття фотографічних образів у колі емпатійних глядачів може сприяти емоційному «очищенню» («катарсису»). Крім того, ця функція якісно змінює емоційний стан людини безпосередньо у процесі фотозйомки. При цьому неабияке значення має підготовка — людина впродовж якогось часу може переживати збентеженість, особливо в оточенні інших. Саме це і забезпечує відчутний катарсичний ефект.

5. Важливою функцією фотографії є також *динамічна функція*. Тобто, художня фотографія, маючи в арсеналі різні виражальні засоби (форма, колір, об'єм, контраст, композиція, перспектива, простір тощо), допомагає у формі статичної візуалізації створювати «образи» динамічної дійсності — «зупинити мить» (Й. Гете). Таким чином, вона відтворює динаміку зовнішніх та внутрішніх змін. Зазначена функція може найповніше проявитися за умов наявності достатньої кількості знімків та винахідливості фотохудожника. Сучасні цифрові фотокамери дуже ефективно виконують цю функцію, нерідко наближаючи фотографію до темпорально-динамічних видів мистецтва.

6. *Значеннева функція* фотографії складається зі спроможності допомагати людині усвідомити зміст вчинків та переживань як власних, так й інших людей, вона може не лише «зупинити мить», але показати життя з точки зору глибини його змісту, що буває нерозкритим у повсякденному бутті. За допомогою художньої фотографії здійснюється переосмислення набутого досвіду та узгодження його з власним внутрішнім світом.

7. *Організуюча (інтегруюча) функція* уможливорює зв'язок фотографування з наступним оформленням і сприйманням художніх знімків та координації різних сенсорних систем, виникнення різноманітних асоціацій, формування нових уявлень і «повернення» спогадів. Значну роль при цьому відіграє здій-

снення вибору об'єкта з огляду на систему особистісних цінностей і розвиненості творчої уяви.

8. Нині особливо актуальною бачиться *інтерактивна функція* фотографії, котра, перш за все, активізує її комунікативні можливості. У даному сенсі художню фотографію використовують не тільки як інструмент для колективної інтерактивної «арт-терапії», але як мотиваційний фактор для самореалізації у креативній діяльності особистості.

Звичайно, існують ще інші функції, притаманні мистецтву художньої фотографії, але навіть виділені нами дають змогу зрозуміти, наскільки важливим для особистісного розвитку людини є це мистецтво. Стосовно використовуваних форм у художній фотографії, то їхня кількість значною мірою залежить від творчої розвиненості фотохудожника (чи фотоаматора) та ще від якості апаратури.

Найчастіше об'єктами для перших спроб у фотозйомці стають люди (друзі, рідні, незнайомі) та краєвиди (сільські, міські, екзотичні). І лише з набуттям досвіду, передусім естетичного, коло об'єктів розширюється, а якість та образність світлин стає досконалішою. Дослідники галузі «арт-терапії» допомагають у цьому, розробляючи відповідні тренінги та методичні рекомендації, що можуть успішно використовувати у практичній діяльності як професіонали, так і звичайні прибічники й шанувальники мистецтва художньої фотографії.

Серед досить малочислених науково-методичних розвідок щодо художньої фотографії, на особливу увагу заслуговують роботи А. Копитіна [4], де автор обґрунтовано і цікаво репрезентує розглядуваний вид творчої діяльності та цінними порадами відчутно допомагає її удосконаленню. Варто також зауважити про непересічне значення для сучасної педагогічної практики розроблених А. Копитіним семінарів-тренінгів.

У вітчизняній педагогічній практиці досвідчені вчителі мистецького фаху залюбки використовують зразки художньої фотографії на уроках та у позакласній роботі. Нерідко, запропоновані для естетичного сприймання, порівняння, оцінювання, обговорення та художньо-творчої інтерпретації учнів, художні фотографії є творчим доробком самого вчителя. Це певною мірою активізує увагу учнів до об'єктів, відтворених їхнім наставником на світлинах, та стимулює зацікавленість такою, безперечно, творчою діяльністю, якою є художня фотографія.

Ми переконані, що цей процес цілком можливо удосконалювати в умовах сучасних навчальних закладів різного типу та рівня акредитації. Для цього необхідно, насамперед, цілеспрямовано, планомірно та систематизовано піднімати якісний рівень навчально-виховного процесу, активно впроваджуючи у практику найефективніші з сучасних або інноваційних освітніх технологій.

З-поміж багатьох відомих освітніх технологій, спроможних ефективно впливати на процес творчого розвитку особистості, вважаємо за доцільне виділити такі, що з огляду на їхні творчо-активізуючі цілі, креативну спрямованість, розвивально-виховний характер та широке використання у навчальному процесі різних видів мистецтва та творчої діяльності, на нашу думку, можна називати *креативними освітніми технологіями*.

До них ми відносимо технології: особистісно-орієнтовану; саморозвитку (за М. Монтесорі); розвивального навчання; формування творчої особистості; проектно-моделюючі та інформаційні; колективної творчої діяльності (за І. Івановим); створення ситуації успіху (за А. Белкіним); інтеграцію різних видів мистецтва (за Б. Юсовим і Г. Шевченко).

Креативні освітні технології, без сумніву, варто визнати ефективним способом здійснення таких еволюційних процесів як модернізація та удосконалення вітчизняної системи освіти і виховання; цілеспрямований та послідовний особистісний і творчий розвиток кожної людини. Вони уможливають встановлення «Я-концепції» (усвідомлення власної суб'єктності, соціалізації, культурної ідентифікації, життєвого і творчого самовизначення тощо); використання емоційних, інтелектуальних, творчих можливостей особистості; фор-

мування естетичних потреб, оцінок, смаків засобами мистецтва; розвиток уяви, образного і асоціативного мислення та удосконалення художньо-професійної майстерності шляхом експериментування з новими ідеями, напрямками, матеріалами і техніками; розширення світоглядного та культурологічного обрію за допомогою вивчення (як на початковому, так і на поглибленому рівні) різних видів мистецтва, що можуть успішно інтегруватися у ході навчально-виховного процесу будь-якого освітнього закладу.

Для прикладу доцільно дещо детальніше згадати про *інтеграцію різних видів мистецтва*, для якої характерне взаємопроникнення різних видів мистецтва на базі одного провідного освітнього компонента, що робить можливим системне формування у свідомості людини картини цілісності та гармонії навколишнього світу. Ця освітня технологія є потужним креативним й активізуючо-стимулюючим фактором для здійснення творчого розвитку особистості у сучасній педагогічній практиці. Вона базується на положеннях вітчизняної педагогічної концепції про взаємодію та інтеграцію мистецтв у поліхудожньому розвитку особистості, розробленій вченими-педагогами Б. Юсовим та Г. Шевченко [3]. Оригінальним положенням зазначеної концепції був висновок про певну ефективність творчого (у тому числі поліхудожнього) розвитку людини шляхом використання у ході його здійснення інтеграції різних видів мистецтва на базі будь-якого «моно-мистецтва».

Автори концепції стверджували, що у сучасному навчально-виховному процесі можуть ефективно співіснувати різні за змістом підсистеми мистецької освіти: *екзистенційна* (від англ. «існувати») — традиційна усталена система різних видів художньої діяльності та *екологічна* (від гр. «середовище»), або система формування особистості через її взаємодію з оточуючим світом.

Одне з найважливіших припущень, закладених у даній концепції, базується на тому, що на найвищому рівні формування цих підсистем (екзисистеми та екосистеми) може бути розвинена здатність людини до поліфонічного, цілісного сприйняття та відображення явищ довкілля й переведення їх у художні образи високого духовного рівня (явище т. зв. «ейдетизму» — від гр. «образ»). Цей феномен дослідники ще називають поліфонічною, інтелектуальною, моральною ейдетикою.

У практичній роботі інтеграція допомагає стимулювати творчу діяльність та створювати оптимальні умови для охоплення творчим процесом як групи або колективу, так і для самореалізації кожної окремої особи; ефективно формувати усвідомлення різних функцій мистецтва, його цілісності та певною мірою синкретичності.

Останнім часом інтеграція різних видів мистецтва привертає увагу багатьох практикуючих викладачів загальноосвітніх, професійних, спеціалізованих

та вищих навчальних закладів. Вони зацікавлено здійснюють свою педагогічно-творчу діяльність, спираючись на сучасні інтегровані програми, підручники та методичні посібники (Л. Ващенко, С. Коновець, Л. Масол та інші), які пропонують інтегрувати образотворче мистецтво з іншими видами: музикою, театром, літературою, хореографією, кіно, телебаченням, дизайном, художньою фотографією.

Найчастіше художню фотографію використовують на заняттях образотворчого мистецтва, що передбачають пізнавальну, практичну, перцептивну, оцінну, творчу, колективну та ігрову діяльність.

Аналіз сучасних наукових праць у галузі професійної психології і педагогіки дає змогу з-поміж багатьох особистісних якостей фахівців мистецьких спеціальностей, до яких відносять і вчителів образотворчого мистецтва, визначити такі: 1) прагнення до пізнання; 2) уміння використовувати досвід інших; 3) спроможність бачити сутність явищ; 4) уміння узагальнювати та аналізувати сприйняте; 5) оригінальність мислення; 6) наявність антиципації (передбачення); 7) розкріпачення підсвідомості; 8) використання нових, нерідко незвичайних асоціацій; 9) здібності до творчих перетворень; 10) уміння інтегруватися з власним витвором; 11) імпровізація у процесі творчого самовираження.

Більшість типових особистісних властивостей людей мистецького фаху в цьому переліку збігаються зі складовими творчої (креативної) особистості, наведеними вище.

Приклади щодо результативної захопленості мистецтвом художньої фотографії уможливають висновок, що цей засіб розвитку особистості може бути дієвим та ефективним для творчого самовираження, самореалізації, самовдосконалення людей будь-якого фаху, віку, рівня підготовки, оскільки при створенні власне художньої фотографії творчий процес здійснюється як і в інших видах творчої діяльності: натхнення, виникнення ідеї («інсайт»), творча візуалізація, практична реалізація задуму.

1. *Бьюзен Т.* Могущество творческого интеллекта. — Минск, 2004.
2. *Маслоу А.* Психология бытия. — М., 1997.
3. *Взаимодействие и интеграция искусств в полихудожественном развитии школьников.* — Луганск, 1990.
4. *Копытин А. И.* Руководство по групповой арт-терапии. — СПб, 2003.
5. *Роу Алан Дж.* Креативное мышление. — М., 2007.

